

Ольга Ігорівна ЗАСЛАВСЬКА

к.е.н., доцент, Ужгородський національний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6418-9514>

e-mail: olga.zaslavska@uzhnu.edu.ua

ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИТУАЦІЇ НА УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ПІД ЧАС ВІЙНИ

У статті проаналізовано результати опитування вітчизняних суб'єктів господарювання з огляду на їх очікування стосовно поточної фінансової ситуації. Досліджено частку підприємств, які працюють на повну та майже повну потужність порівняно з довоєнним періодом. З'ясовано основні виклики, на які наражаються вітчизняні підприємства під час війни, у розрізі галузей промисловості. Систематизовано напрями адаптації вітчизняних підприємств стосовно підтримки фінансової безпеки у воєнний час.

Ключові слова: підприємство, фінансова стійкість, фінансова безпека, індекс поточної фінансово-економічної ситуації, індекс очікуваних змін фінансово-економічної ситуації

ВСТУП

У сучасних умовах економічної діяльності важливе значення має фінансова стійкість, яка постає важливим показником ефективності функціонування будь-якого підприємства, адже забезпечує його успішне функціонування. Саме рівень фінансової стійкості вказує на те, наскільки підприємство є фінансово незалежним та витривалим відносно різних негативних впливів, зовнішніх та внутрішніх факторів.

Із початком війни багато українських підприємств стали неплатоспроможними через власні фінансові проблеми, неліквідність та обставини, які унеможливили продовження бізнесу. Водночас значна частина підприємств змушена була релокуватися в інші регіони країни, адаптувати свої лінії виробництва та впроваджувати нові бізнес-моделі, що вимагають перегляду фінансової структури підприємства. Саме завдяки цим господарюючим суб'єктам стало очевидно, що гнучкість та оперативна реакція на зміни на ринку за правильного управління створюють можливість продовжувати роботу в умовах війни, забезпечуючи збереження бізнесу та його розвиток.

МЕТА статті – аналіз фінансово-економічної ситуації на вітчизняних підприємствах у реаліях сьогодення, а також розширення розуміння впливу війни на економіку України.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Основою проведеного дослідження є діалектичний метод. На його базі різноманітні процеси діяльності підприємств, пов'язані з потребою забезпечення фінансової стійкості, розглядалися з огляду на фактори впливу. Методи індукції та дедукції застосовано з метою дослідження основних понять та категорій, що стосуються фінансової стійкості підприємств. Для оцінювання фінансової стійкості українських підприємств застосовано коефіцієнтний аналіз. Для визначення шляхів зміцнення фінансової стійкості та стабільного функціонування підприємств України застосовано абстрактно-логічний метод дослідження, метод експертних оцінок та порівняльний метод. З метою наочного зображення основних положень статті застосовано графічний і табличний методи візуалізації даних.

РЕЗУЛЬТАТИ

Фінансова стійкість підприємств проявляється з огляду на їх очікування. З цієї позиції нами проаналізовано результати опитування вітчизняних суб'єктів господарювання, здійснене за період повномасштабної війни громадською організацією «Інститут економічних досліджень та політичних консультацій». З-поміж опитаних здебільшого промислові підприємства, розташовані у 22-ох областях України.

На нашу думку, основним рушієм роботи підприємства є завантаження виробничих потужностей, що у підсумку визначає рівень фінансової стійкості. Дослідимо вплив війни на обсяги виробництва у регіонах. Наприклад, через 2 роки після повномасштабного вторгнення в Івано-Франківській, Закарпатській, Львівській та Тернопільській областях 100 % підприємств продовжують працювати на повну потужність. Високі показники (понад 80 %) зафіксовано у Полтавській, Одеській та Вінницькій областях. Водночас ситуація залишається складною у прифронтових Запорізькій та Харківській областях, де практично немає підприємств з належним рівнем завантаження потужностей. На січень 2024 р. зафіксовано низькі показники завантаження виробничих потужностей у Кіровоградській (32%), Сумській (35%), Черкаській (37%), Хмельницькій (35%) областях. Проблеми з відновленням роботи залежать не лише від географічного розташування бізнесу та близькості до лінії фронту, але й від логістичних, енергетичних та інших перешкод, які є унікальними для кожного регіону. Наприклад, саме на Хмельниччині були найдовші простой через вимкнення електропостачання [1].

За розміром підприємств мікробізнес виявився більш чутливим до викликів воєнного часу. Станом на початок 2024 р. 10 % його представників не працювали. Середній бізнес найкраще підтримує виробництво на повну потужність – 68 % опитаних підприємств. Відповідний показник для великого бізнесу становить 65 %.

У табл. 1 подано результати опитування підприємств стосовно завантаження виробничих потужностей у розрізі галузей.

Таблиця 1 – Частка підприємств, які працюють на повну та майже повну потужність (75-100 %) порівняно з довоєнним періодом, % [2]

Галузь	Лип.22	Жов.22	Січ.23	Кві.23	Лип.23	Жов.23	Січ.24
Харчова промисловість	58	62	62	73	72	76	73
Легка промисловість	43	44	46	65	66	57	61
Поліграфічна промисловість	57	53	33	62	64	62	57
Машинобудування	33	32	37	43	38	43	46
Хімічна промисловість	32	11	35	42	35	39	43
Деревообробна промисловість	35	26	18	42	38	36	38
Виробництво будівельних матеріалів	11	33	14	30	44	27	31
Металургія та металообробка	26	10	23	20	26	16	24

Харчова сфера утримує лідерство: понад 70 % підприємств цієї галузі функціонують на повну потужність, що є найвищим показником за весь період спостереження. На другому місці залишається легка промисловість, де рівень завантаження потужностей збільшився з 43 % у липні 2022 р. до 61 % у січні 2024 р. Після падіння у січні 2023 р. до 33 % відновилося завантаження поліграфічної галузі. Також спостерігається зростання обсягів виробництва машинобудівних підприємств (з 33 % до 46 %). З іншого боку, складна ситуація залишається у галузях виробництва будівельних матеріалів (лише 31 % працювали на повну потужність), деревообробній сфері (38 %) та металургії (24 %), незважаючи на те, що поточні показники є суттєво вищими порівняно із січнем 2023 р. [1].

У цьому контексті слід з'ясувати основні виклики, на які наражаються вітчизняні підприємства під час

війни. Опитування бізнесу за галузями промисловості стосовно наявних проблем подано у табл. 2.

Підприємства металургійної та деревообробної галузей найчастіше повідомляли про вплив перебоїв з електро-, водо- та теплопостачанням, що становить 88 % опитаних підприємств. Представники хімічної промисловості найчастіше зазначають зростання цін як основну проблему сьогодення (86 %). У харчовій промисловості частіше, ніж в інших галузях, висловлюють занепокоєння стосовно логістичних перешкод (68 %). Розрив ланцюжків постачання особливо гостро відчувається для підприємств хімічної промисловості (55 %). На зменшення попиту частіше наголошували у сфері виробництва будівельних матеріалів та деревообробній сфері (понад 45 %), тоді як брак робочої сили найбільше відчувається у машинобудуванні (46 %) та металургії (40 %).

Таблиця 2 – Виклики у роботі підприємств під час війни у розрізі галузей станом на 2023 р., % опитаних за групами [2]

Перешкоди	Виробництво металу та металообробка	Хімічна промисловість	Машинобудування	Деревообробна промисловість	Виробництво будівельних матеріалів	Харчова промисловість	Легка промисловість	Поліграфічна промисловість
Перебої з електро-, водо- та теплопостачанням	88%	77%	71%	88%	82%	61%	75%	58%
Зростання цін на сировину/матеріали/товари	36%	86%	51%	54%	64%	78%	77%	75%
Складнощі з перевезенням сировини/товарів територією України	20%	50%	57%	21%	50%	68%	48%	50%
Небезпечно працювати	48%	45%	43%	21%	21%	46%	27%	42%
Розрив ланцюжків постачання	24%	55%	46%	17%	25%	35%	41%	33%
Зменшення попиту на продукцію/послуги	28%	27%	46%	46%	50%	33%	39%	25%
Брак робочої сили внаслідок призову та/або виїзду співробітників	40%	14%	46%	21%	29%	27%	20%	8%
Брак обігових коштів	4%	9%	23%	13%	18%	15%	25%	33%
Державне регулювання курсу валют	12%	23%	6%	29%	11%	15%	16%	8%
Брак палива	4%	9%	14%	8%	21%	12%	11%	8%
Пошкодження майна або товару внаслідок бойових дій	8%	0%	11%	4%	7%	2%	9%	0%
Корупція	0%	5%	0%	8%	7%	6%	5%	0%

Як бачимо, за час війни проблеми перебоїв з електро-, водо- та тепlopостачанням та зростання цін на сировину й матеріали розділили перше місце у рейтингу перешкод для бізнесу. Складнощі з перевезенням сировини і товарів в Україні визнали третьою за значущістю проблемою. На четвертому місці рейтингу – безпека праці. На цьому акцентували увагу 40 % підприємств. Розрив ланцюжків постачання займає п'яту позицію.

Стосовно перешкод для бізнесу у регіональному розрізі, то найгостріше підприємства відчували перебої з електро-, водо- та тепlopостачанням у таких областях, як Вінницька, Закарпатська, Запорізька, Полтавська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька та Чернігівська, де понад 90 % підприємств зіткнулися з цією проблемою. Стосовно логістичних труднощів з перевезенням сировини чи товарів у межах України, то їх вказували понад 80 % підприємств Вінницької, Івано-Франківської, Полтавської та Тернопільської областей [2].

Отже, можна узагальнити основні трансформації, які відбулися в економіці країни протягом війни та вплинули на фінансову стійкість вітчизняних підприємств:

- підприємства переглянули свої підходи до організації праці та розміри виробництва чи надання послуг;
- у двох третинах підприємств відбулося скорочення персоналу;
- половина підприємств переглянула свою клієнтську базу та/або постачальників;
- підприємства почали інвестувати у безперебійну роботу (генератори, засоби зв'язку) та підвищення безпеки (витрати на переїзд або безпеку співробітників).

Все це ускладнює фінансовий стан бізнесу, оскільки одночасно зі зменшенням доходів зростають статті вимувених витрат.

Зважаючи на численні ризики, дослідимо показники оцінки фінансово-економічної ситуації та очікування у перспективі на українських підприємствах (рис. 1).

Зазначені показники розраховані фахівцями відповідно до такої методології: для індексу економічних тенденцій враховували відповіді як +1, якщо підприємство вказувало на збільшення показника, 0 – якщо він залишався незмінним, та -1 – якщо відбувалося зменшення. Наприклад, якщо зі ста респондентів двадцять вказали на зростання виробництва, п'ятдесят – на його скорочення, і тридцять – на стабільність, то значення індексу буде -0,3.

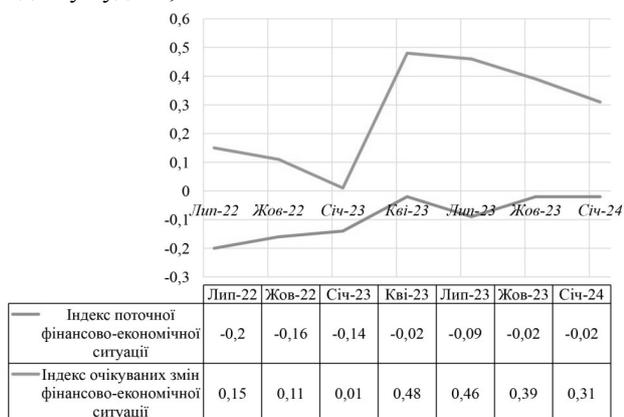

Рис. 1. Зміна показників оцінки фінансово-економічної ситуації на підприємствах України [2]

Отже, у січні 2024 р. відзначається тенденція до поступової стабілізації оцінки фінансово-економічної ситуації. Значення відповідного індексу, хоч і залишалося від'ємним, зросло з -0,2 до -0,02. Кількість опитаних, які оцінили поточну фінансово-економічну ситуацію на підприємстві як погану, скоротилась на 30 %. Тих, хто вважає її задовільною, стало більше на 36 %. Індикатор очікувань на майбутнє зріс з 0,15 до 0,31. Протягом досліджуваного періоду у 7 разів зменшилась частка «песимістів», а частка «оптимістів» зросла на 5 %. На 40 % менше стало тих, хто не очікує на жодні зміни. За ознакою розміру серед підприємств, які найбільше задоволені своєю ситуацією порівняно з минулим роком, переважаю великі компанії. У галузевому розрізі найвищі значення індексу очікувань у сферах металообробки, поліграфії та легкої промисловості, а найгірші – у виробництві будівельних матеріалів [2].

Враховуючи зазначені перешкоди та загрози, важливим елементом фінансової безпеки підприємств вбачається фінансово-кредитна підтримка, особливо з боку держави: через податкову, кредитну, бюджетну та міжнародну політику. На рис. 2 систематизовано напрями адаптації вітчизняних підприємств стосовно підтримки фінансової безпеки у воєнний час.

Розглянемо детальніше останній аспект у пропозиціях стосовно підтримки та зміцнення фінансової безпеки підприємств. Реалії сьогодення утруднюють підприємствам повноцінно здійснювати свою діяльність виключно за рахунок власних фінансових ресурсів. Отримання фінансово-кредитної підтримки від держави протягом усього виробничого періоду має для них велике значення. Адже підприємства мають виконувати зобов'язання перед бюджетною системою, сплачувати зарплату працівникам, оновлювати основні засоби. Особливо актуальним це питання є для підприємств Сумщини, Харківщини, Запоріжжя, Херсонщини, Чернігівщини.

Актуальним є також питання розвитку банківського кредитування, де необхідно впроваджувати взаємні заходи та механізми з боку як держави, так і банківських установ. Зокрема, слід розширювати наявні програми банківського кредитування та впроваджувати нові. Наприклад, зниження відсоткових ставок за кредитами окремих галузей (як-от агробізнесу) або ж продовження програми кредитування за ставками 5-7-9 %. Такі ініці-

Рис. 2. Напрями адаптації вітчизняних підприємств щодо підтримки фінансової безпеки у воєнний час [3]

ативи дадуть змогу створити умови для підтримки українського бізнесу та сприятимуть створенню сприятливого клімату для інвестицій.

ВИСНОВКИ

У підсумку важливо зауважити, що, незважаючи на високий рівень довгострокової невизначеності, очікування підприємств стали більш оптимістичними. Водночас на ринку праці спостерігається зростання труднощів у пошуку кваліфікованої робочої сили. Перебої з електропостачанням залишаються однією з основних проблем, однак нині вони дещо втратили актуальність. Загалом оцінки поточної фінансово-економічної ситуації та загальноекономічного середовища, а також очікування на перспективу покращуються, а рівень невиз-

наченості знижується.

Очевидно, що в умовах війни діяльність будь-якого підприємства має бути обдуманною, враховуючи численні ризики та непередбачувані обставини. Аналіз фінансової стійкості підприємства повинен базуватися на можливості створення «фінансових подушок безпеки», що дають змогу швидко реагувати на неочікувані ситуації, такі як можлива втрата майна, трудових та матеріальних ресурсів, пошук альтернативних джерел прибутку та можливість співпраці з іншими учасниками ринку. Отже, вміння забезпечити власну фінансову стійкість та реагувати на потенційні ризики стає важливою навичкою для кожного суб'єкта господарювання.

Список використаних джерел

1. Гудзь Т., Єгоричева С., Литвинюк М. Функціонування підприємств України в умовах війни: аналіз ситуації та економічні очікування. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2023. № 5-6 (306-307). С. 7-15.
2. Кузяків О., Анжел Є., Гулік А., Федеть І. Український бізнес під час війни. *Нове щомісячне опитування підприємств*. Вип. 21 (01.2024). URL: http://www.ier.com.ua/files/Projects/2024/TFD/_NRES_January_2023_FINAL_UA_.pdf.
3. Шалигіна І.В. Підтримка фінансової безпеки підприємств аграрного бізнесу в період їх адаптації до сучасних реалій. *Інфраструктура ринку*. 2023. № 71. С. 259-264.

References

1. Hudz T., Yehorycheva S., Lytvyniuk M. Functioning of Ukrainian enterprises in war conditions: analysis of the situation and economic expectations. *Scientific Bulletin of Odessa National Economic University*. 2023. № 5-6 (306-307). P. 7-15.
2. Kuzyakiv O., Anhel E., Hulik A., Fedets I. Ukrainian business during the war. *New monthly survey of enterprises*. Issue 21 (01.2024). URL: http://www.ier.com.ua/files/Projects/2024/TFD/_NRES_January_2023_FINAL_UA_.pdf.
3. Shalyhina I.V. Support of financial security of agrarian business enterprises in the period of their adaptation to modern realities. *Market's infrastructure*. 2023. №71. pp. 259-264.

Olga ZASLAVSKA

PhD in Economics, Associate Professor, Uzhhorod National University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6418-9514>
e-mail: olga.zaslavska@uzhnu.edu.ua

ASSESSMENT OF THE FINANCIAL AND ECONOMIC SITUATION AT UKRAINIAN ENTERPRISES DURING THE WAR

The financial stability of the enterprise is the main criterion that indicates its financial condition and ensures successful functioning. With the beginning of the war, many Ukrainian enterprises became insolvent due to their own financial problems, illiquidity and circumstances that made it impossible to continue business. The paper analyzes the results of a survey of domestic business entities with regard to their expectations regarding the current financial situation. It is studied the share of enterprises operating at full and almost full capacity compared to the pre-war period. There are clarified the main challenges that domestic enterprises are exposed to during the war, in terms of industries. During the war, problems with electricity, water and heat supply interruptions and rising prices for raw materials shared the first place in the rating of business obstacles. Difficulties with the transportation of raw materials and goods in Ukraine were recognized as the third most significant problem. Labor safety ranks fourth in the rating. Disruption of supply chains ranks fifth. There are summarized the main transformations that took place in the country's economy during the war and affected the financial stability of domestic enterprises. They are the following: enterprises revised their approaches to labor organization and the dimensions of production or service provision; in two-thirds of enterprises there was a reduction in personnel; half of the enterprises reviewed their customer base and/or suppliers; businesses began investing in business continuity (generators, communications) and security (relocation costs or employee safety). All of this complicates the financial condition of the business, because at the same time as income decreases, the items of forced expenses increase. From these positions, indicators of the assessment of the financial and economic situation and expectations in the future at Ukrainian enterprises are studied. As a result, there are systematized the directions of adaptation of domestic enterprises to support financial security in wartime, namely: attraction of direct and indirect financial investments, resumption of export of own products and participation in state and international financial aid programs.

Keywords: enterprise, financial stability, financial security, index of the current financial and economic situation, index of expected changes in the financial and economic situation